

Sõrahaiguste esinemus ja sõrahoolduspraktikad Eesti veisekarjades

Eesti Maaülikool koostöös Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontroll AS-ga (EPJ) viis läbi projekti, mille tulemusena **kaardistati sõratervisealane olukord Eesti veisefarmides** ning loodi sõratervise elektroonilise registreerimise süsteem. Projekti rahastati Eesti maaelu arengukava meetme 16.2. „Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamise toetus“ vahenditest.

PIRET KALMUS¹, MART VAINO¹,
KAIVO ILVES^{1,2}, AIRE PENTJÄRV²,
RANNAR ZIRK²

¹ Eesti Maaülikool, ² Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS

Sõrahaiguste esinemus veisekarjades

Lüpsilehmade lonkamine on üks piimaveiste levinum terviseprobleem. Sõrahaigused mõjutavad suurel määral looma heaolu, põhjustades valu ja ebamugavustunnet. Valu tõttu muutub looma käitumine, ta liigub ja sööb vähem, mille tulemusel väheneb piimatoodang ja produktiivsus. Eesti piimakarjades on sõrahaigused kõige sagedasemaks lehmade praakimise põhjuseks. Samas ei ole Eestis varasemalt uuritud erinevate sõrahaiguste esinemust piimaveistel ega loomade pidamistingimusi sõratervise vaatenurgast. Uurimistöö eesmärk oli saada ülevaade sõrahaiguste esinemusest ja sõrahoolduspraktikatest Eesti veisekarjades.

Materjal ja meetodika

Kokku osales uuringus 40 piimaveisekarja, milles peeti kokku ligikaudu 30 000 lüpsilehma. Uurimisaluste karjade keskmine suurus oli 767 (variatsioon 240–2780) lehma, kus 19 (47,5%) karjas oli lehmade arv vahemikus 201–600; 13 (32,5%) karjas peeti 601–999 lehma ja üle tuhandepealisi karju oli kokku kaheksa

(20%). Uurimisaluste karjade keskmine 305 päeva piimatoodang oli 2023. aastal 10 905 (variatsioon 9735–12952) kg. Farmides viidi läbi küsitlus lehmade pidamistingimuste ja sõrahoolduspraktikate kohta. Lisaks mõõdeti farmis lehmade asemed, käiguteede olukord ning põrandate libedus. Kõikidest uurimisalustest karjadest saadi kas elektrooniliselt või paberkandjal viimasel aastal läbiviidud hooldusvärkimise andmed. Sõrahaiguste esinemust analüüsiti karjades, kus toimus kõikide lehmade värkimine lühikese perioodi jooksul nn massvärkimine

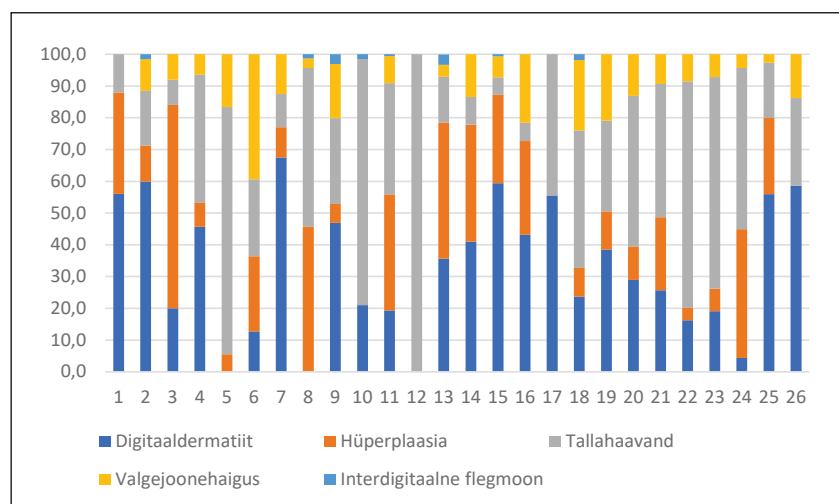
olenemata laktatsioonijärgust. Neid karju oli kokku 26.

TULEMUSED JA ARUTELU

Sõrahaiguste esinemus

Kokku värgiti 26 karjas 19 461 lehma ja sõrahaigus tuvastati 5277 (27%) värgitud lehmast. Sõrahaigusega lehmade osakaal varieerus karjade lõikes, olles vahemikus 2,1–74,4%.

Kõikidest diagnoositud sõrahaigustest (n = 6074) esines kõige enam tallahaavandit (34,5%) ja digitaaldermatiiti (31,2%). Sõravahekasvaja diagnoositi 20,7% ja

JOONIS 1. Erinevate sõrahaiguste osakaal (%) kõikidest sõrahaiguse diagnoosidest karjade lõikes

❶ Kui lamamisasemeid on vähem, pikeneb lehmade sunnitud seisu aeg, mis on nii tallahaavandi kui ka valgejoonehaiguse riskiteguriks. Foto: J. Nemvalts

valgejoonehaigust 10,2% juhtudest. Interdigitaalset flegmoonid diagnoositi 0,5% juhtudest. Karjade lõikes diagnoositud sõrahaiguste osakaalu iseloomustab joonis 1.

Eestis diagnoositud sõrahaiguste esinemus on võrreldav nende riikide andmetega, kus samuti lehma peetakse vabapidamisega lüpsilautades. Uurimiselustes karjades oli mittenakkuslike sõrahaiguste osakaal suurem võrreldes nakkuslike sõrahaigustega. Mittenakkuslike sõrahaiguste tekke risk on peamiselt seotud sõrasarve kahjustusega ning muutustega sõrasarve kvaliteedis. Pikenenud seisuaeg, ebamugavad lamamisasemed ja käiguteed, ebakvaliteetne värkimine ning organismi füsioloogilised ja hormonaalsed muutused on peamised põhjused sellist tüüpi sõrahaiguste tekkes. Seevastu nakkuslike sõrahaiguste tekke põhjused on seotud farma hügieniga.

Sõrahoolduspraktikad

Kõikides uurimiselustes karjades toimus sõrgade hooldusvärkimine. Kokku 31 karjas (77,5%) tehti hooldusvärkimist ühele lehmale kaks korda aastas,

kolm korda aastas oli värkimise sagedus seitsmes karjas (17,5%) ja kahes karjas värgiti kõikide lehmade sõrgu üks kord aastas. Kasutusel olid kaks erinevat hooldusvärkimise praktikat. Hooldusvärkimist viidi läbi kõikidele karja lehmadele olenemata laktatsioonipäevade arvust 26 karjas (65%) (nn "massvärkimine"). Jooksev värkimine, kus lehma värgiti vastavalt laktatsioonijärgule, toimus 14 karjas (35%). Mitu korda aastas lehmade värkimine tagab sõrale õige kuju ning hooldatud sõrgadega lehmadel esineb sõrahaiguseid vähem. Värkimisteenust otsisid sisse 90% uurimiselustes karjadest ja värkimist viisid läbi 12 erinevat sõravärkijat. Eestis ei ole sõravärkijatele ühtset koolitusprogrammi ning värkimise käigus leitud sõrahaiguste diagnoosimine toimub värkija teadmiste ja kogemuste põhjal. Sõrahaiguste diagnoosimise ja andmete registreerimise ühtlustamine Eestis sõravärkimisega tegelevate ettevõtete vahel on ülioluline, et tagada korrektsed sõrahaiguste diagnoosid. Selle põhjal on võimalik hakata kasutama hooldusvärkimise andmeid lehmade aretusalasest töös.

Lehmade pidamistingimused

Asetel vabapidamine oli kasutuses 39 karjas ja ühes karjas peeti loomi kombiboksidis. Platsilüpsi kasutas 34 (85%) ja robotlüpsisüsteemi 6 (15%) karja. Kolmekordne lüps toimus 20 platsilüpsi karjas (58,8%) ja kaks korda lüpsiti 14 karja (41,2%). Ühe lüpsigrupi keskmine ööpäevane lüpsiaeg oli 165,1 minutit, varieerudes 100–270 minutini (v.a robotlüpsiga laudad). Keskmiselt peeti platsilüpsiga laudades ühes lüpsigrupis 135 lehma. Robotlautades oli keskmiselt ühe roboti kohta 59 lehma. Suveperioodil külastasid karjamaad kinnislehmad ja/või tiined mullikad 12 karjas (30%) ja 28 karjas (70%) kinnislehmi ega mullikaid karjamaale ei lastud. Uuringus osalenud 40 karjast oli aastas keskmiselt lehma grupis vähem kui lamamisasemeid 25 karjas (62,5%). Käesolevas uuringus olid lüpsigrupid pidevalt üleasustatud (loomi rohkem kui lamamisasemeid) 37,5% karjades. Pikem lehmade sunnitud seisu aeg on nii tallahaavandi kui ka valgejoonehaiguse riskiteguriks. Pidamissüsteeme kirjeldab joonis 2 ja lamamisala kattematerjale joonis 3.

Uuringualustest karjadest 75% kasutas lüpsigruppides lamamisasemel madratsit (53%) või sügavallapanu (22%). Ligikaudu 70% farmidest olid käiguteed lüpsigruppides libedad, olenemata, et kasutusel oli mustriga betoonpõrandad. Grupivälised käiguteed olid libedad 85% karjadest ja lüpsiooteala libe või keskmiselt libe 94% karjades. Käesolevas uurin-gus kasutas kummimatti lüpsiootealal 35% karjadest. Põrandate libedus takistab lehmadel normaalselt kõndida ja on mit-tenakkavate sõrahaiguste riskiteguriks.

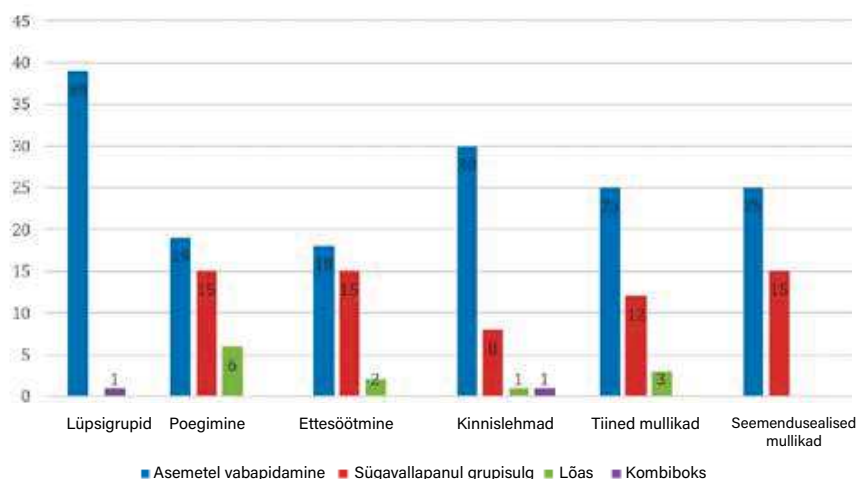
Sõratervise rakendus „SõraVärk“ piima- ja liha-veiste värkimisandmete registreerimiseks

Käesoleva projekti jooksul arendati välja sõratervise rakendus (joonis 4), mis võimaldab sõrgade värkimise ajal elektrooniliselt registreerida sõrahaigused ning läbiviidud protseduurid.

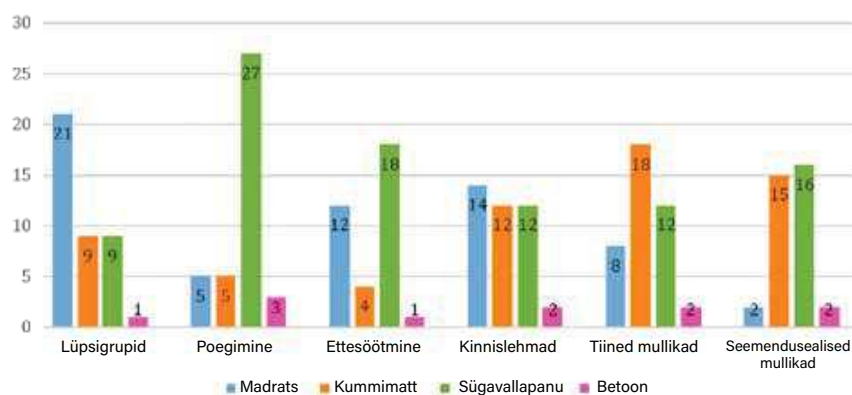
Seega on „SõraVärk“ tööriist, mida sõravärkijad ja loomaarstid saavad kasutada lehmade sõrgade värkimisel pandud diagnooside ja tegevuste salvestamiseks. „SõraVärk“ rakendus on seotud EPJ Vissukese ja Liisu programmiga ja kasutajatele tasuta kättesaadav. Selle rakenduse kasutamine võimaldab sõravärikimise andmete kasutamist karjatervisealases töös ning ühtlustab sõrahaiguse registreerimise Eesti veisekarjades. Ühtse sõrahaiguste andmebaasi tekkimisel saab teha paremaid järeldusi sõrahaiguste esinemise kohta Eesti piimaveise populatsioonis ning seda informatsiooni kasutada aretusalasises tegevuses.

Kokkuvõte

Sõrahaigustealane olukord Eesti suuremates veisefarmides varieerus, kus keskmiselt diagnoositi hooldusvärkimise käigus sõrahaigus 27% loomadest. Enim diagnoositi tallahaavandit ja digitaaldermatiiti, mis mõlemad mõjutavad lehmade piimatoodangut ja produktiivsust, kuid läbi veiste pidamistingimuste parandamise on võimalik nende haiguste esinemust vähendada. Sõratervise rakenduse loomine võimaldab tulevikus ühtlustada sõrahaiguste diagnoose ning seda infot kasutada haiguste ennetamiseks ning aretusalasese tööks. ■

JOONIS 2. Pidamissüsteemid 40 uurimisaluse karja erinevates loomagruppides

JOONIS 3. Lamamisala kattematerjalid uurimisalustes karjades erinevates loomagruppides

JOONIS 4. Näide „Sõravärk“ rakenduse töölauast

Euroopa riikides möllav **suu- ja sõrataud** (SST) on pannud loomapidajaid tõsiselt muretsema farmide bioohutuse üle. Kaiu LT OÜ juht **Johannes Haasma** ütles Äripäeva raadio „Kasvupinnase“ saates, et nemad võtsid ohutusmeetmed kasutusele juba jaanuaris, kui tuli Saksamaa taudiuudis, mitte ei jäänud ootama, mis edasi järgneb.

Foto: J. Nermvalts

Veiste taudid sunnivad võtma kasutusele karme piiranguid

Korraldasime kohe ka koosoleku oma loomaarsti ja farmijuhatajaga, et kui taud peaks Eestile lähemale nihkuma, siis milliseid meetmeid me veel saame kasutusele võtta. Põhiteema on meil ikka logistika, kõik autod, mis meile väljastpoolt tulevad, mis veavad sööta või toovad viivad loomi, see ongi meile suurim murekoht,“ tões Haasma. „Lisaks kõikvõimalikud hooldemehed, kes käivad meie territooriumil. Peale Saksamaa uudist me rääkisime juba DeLaval ja Latteri hooldemeestega. Täna veel võivad nad meie territooriumile sõita, aga nad peavad kasutama kilesusse ja -ülilkondasid, kui meie farmis tööd teevad,“ rääkis ta.

Meetmete järgimine

Märtsis lisandus taudiga kimpus riikide hulka Slovakkia, kus nakkuse levik tuvastati Ungari piiriäärsetes maakondades. Eesti Tõuloomakasvatatajate Ühistu esimees Tanel-Taavi Bulitko on seda meelt, et bioohutusest kinnipidamine on ainuke võimalus vähendada haiguse farmi viimist. Ka tuleks vähemalt selle aasta lõpuni loobuda igasugusest piiri tagant loomade farmi toomisest, kuna riskid on selleks liiga suured. „Me ju ei tea täna, märtsi lõpus, kuidas haigus edasi kulgeb, kõik sõltub sellest, mis Kesk-Euroopas toimub. Kui siiani on rohkem pulle sisse toonud lihavedel, siis kõikide riskide vähendamiseks ei peaks praegu nemadki loomi sisse tooma,“ kinnitas Bulitko saates. ETKÜ loomatervise ekspert Vallo Seera lisas, et ükski imporditud loom ei ole väärt kogu piirkonna karja turvalisuse riski. Seera ütles, et taudi vastu tuleb tegutseda efektiivsete bioohutuse meetmetega. Seda enam, et

ka ETKÜ-l endal on Keavas pullifarmi kompleks. „Paar nädalat tagasi vaatasimegi kõik meetmed üle just selle pilguga, mida saaksime veel paremini teha. Julgeks öelda, et meie pullijaam on bioohutuse poolest väga kõrgel tasemel Eesti loomakasvatustevõtete seas,“ kinnitas Seera. Tema sõnul on kehtestatud, et ei inimesed ega sõidukid liigu territooriumile sisse kontrollimatult. Samuti on väga piiratud, kuhu saavad võõrad inimesed ja masinad tulla, ka on territooriumil olemas selleks pesuplatsid. Inimeste liikumine hoonetes on määratud selliselt, et ühest hoonest teise ei liiguta suvaliselt, igas hoones on eraldi töötajad, kes seal viibivad. Loomasööta viiv tehnika on vaid territooriumil ja ei liigu sealt välja. Teenindav masinapark liigub ainult kindlaid radu pidi. Inimesed, kes tulevad territooriumile, saavad siseneda vaid kindlaid lüüse pidi ja kasutavad desomatte. Vajadusel käivad inimesed enne end pesemas ja vahetavad riided.

„Oleme kinnitanud kõik need meetmed, mida võibki kokkuvõtvalt nimetada bioturvalisuseks ehk kõike, mida suudame, me ka rakendame. Lisaks on meil territoorium piiratud aiaga, et juhuslik inimene ei saaks suvaliselt tulla uudistama. Kindlasti me vaatame veel üle ettevõttesse sisenevate masinate desinfitseerimisvõimalused. Peame arvestama veel sellega, et osadel päevadel võib tulla miinuskraade ja kuidas siis on desinfitseerimise võimalused lahendatud,“ rääkis Seera. „Võib-olla peaks veelgi täpsemad olema sisenevate inimeste protokollid ja peaks küsima neilt inimestelt, kus nad on varasemalt viibinud. Otsime võimalusi, mida saaks veel läbi lõigata, et taud ei saaks ettevõttesse siseneda,“ kinnitas Seera.